УДК 338.439.02

О.М. ФЕДОРЧУК
Херсонський державний аграрний університет

ІНДИКАТИВНА МЕТОДИКА МОНІТОРИНГУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

В статті розглядаються методичні особливості реалізації базових положень розвитку інфраструктури аграрного сектору України. Обґрунтовуються переваги використання індикативної оцінки стійкого розвитку на місцевому та регіональному рівні. Запропоновано методичний підхід до розробки індикаторів розвитку інфраструктури аграрного сектору на регіональному рівні.

Ключові слова: розвиток, аграрний сектор, інфраструктура, регіональний вимір, індикатор, индикативне планування.

O.M. FEDORCHUK
Kherson state agrarian university

INDICATIVE METHODOLOGY OF THE MONITORING INFRASTRUCTURE OF THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

Abstract - The article discusses the methodological peculiarities of the implementation of the basic provisions of the infrastructure development of the agrarian sector of Ukraine. Were demonstrated the advantages of the use of indicative assessment of sustainable development at local and regional level. Was proposed the methodical approach to the development of indicators of infrastructure development of the agricultural sector at the regional level which will make it possible to systematically and efficiently obtain reliable data needed to further evaluate its efficient operation. Monitoring involves options of monitoring, based on the goals and objectives of the research. Therefore, in the article proposes the system of indicators of infrastructure development of the agrarian sector of Ukraine. Was proposed keep records of the regions according to the characteristics of the development of their agricultural sector. This accounting treatment is proposed to carry out in accordance with the conceptual framework "subject - indicator". Account of the regions according to the characteristics of the development of the agricultural sector, involves the allocation of the following types of regions: regions with a predominantly agricultural specialization, favorable natural and social conditions of development, regions with multifunctional agricultural economy and agriculture suburban type and favorable social conditions for the development of the regions with unfavorable social conditions of development and extensive areas of socio-economic depression. Was specified that the local indicators of areas engaged in agricultural production are developed on the basis of detailing dimensions of sustainable development identified for each type of region (area), to the level of specific goals and objectives. As a result, a structure "goals - tasks - indicator".

Keywords: development, agriculture, infrastructure, regional dimension, indicator, indicative planning.

Вступ. Для оцінки реального стану, прийняття виважених рішень щодо формування ефективної інфраструктури аграрного сектору необхідно розробити системи аналізу досягнення її головних цілей та критеріїв й індикаторів. За загальноприйнятим визначенням, індикатор – це параметр, що дає змогу виміряти величину відхилення фактичного показника від орієнтовного значення. Моніторинг індикаторів має виключно важливе значення для України в умовах економічної кризи, соціально-політичної нестабільності та напруженості в суспільстві, підвищеної динамічності показників, що характеризують ці процеси [3, с. 9.].

Вважаємо, що в сучасних умовах об’єктивно необхідно створити інфраструктурні передумови для формування конкурентоспроможного вітчизняного аграрного сектору. Ці процеси найчастіше координуються за допомогою цільових програм різних рівнів. Саме для підвищення соціально-економічної ефективності державних рішень необхідно розробити інструментарій моніторингу інфраструктури агросфери, і за його змогою проводити системну комплексну оцінку реалізацій інвестиційних програм в досліджуваній галузі.

Актуальним проблемам розвитку індикативної методики дослідження інфраструктури аграрного сектору присвячені наукові розробки Андрійчука В., Гайдуцького П., Гейця В., Дація О., Зіновчука В., Кропивка М., Куценко В., Лупенка Ю., Саблука П., Хвесика М., Хлобистова Є. Науково-теоретичні основи методики оцінки інфраструктури, у тому числі аграрного сектору, сформовані такими зарубіжними вченими,

як: Зінгер Х., Йохимсен Р., Краснопольский Б., Красовський В., Крилатих Е., Кузнецова А., Носова С., Розенштейн-Родан Р., Юдін Ю., Янгсон А.

У цих роботах закладене методологічне та методичне підґрунтя для дослідження проблем функціонування індикативної методики інфраструктури аграрного сектору. Багатогранність і неоднозначність трансформацій, що відбуваються в сучасній інфраструктурі аграрного сектору розкривають усе нові аспекти цієї проблеми та вимагають продовження наукових пошуків. Недостатньо розкритими є напрями індикативного моніторингу інфраструктури як системного механізму стимулювання розвитку аграрного сектору. Усе це визначає актуальність обраної теми та спонукає до подальших досліджень вищенаведених питань.

Метою статті є опрацювання індикативної методики моніторингу інфраструктури аграрного сектору України. Така методика виявляє конкурентні переваги підприємства за допомогою критеріїв: економіко-екологічної та соціальної конкурентоспроможності [1, с. 82].

Виклад основного матеріалу. Найважливішим показником – індикатором оцінки ступеня досягнення цілей стійкого розвитку аграрного сектору є відповідний рівень розвитку інфраструктури. Саме вона є основним ланцюгом, що забезпечує взаємозв'язок між самостійними одиницями аграрного підприємства, тим самим підтримуючи безперервний процес виробництва продукції, збалансованість між основними галузями та досягнення високих економічних результатів. Інфраструктурні підрозділи сприяють процесу інтеграції та координації матеріально-технічного постачання, технологічного, агрохімічного, зоотехнічного, ветеринарно-санітарного обслуговування, сільського будівництва, меліоративного і транспортного забезпечення тощо.

Для оцінки економічної конкурентоспроможності, як правило, використовують наступні індикатори: ефективності бізнесу ($КР_п$), ефективності використання економічного простору ($КТ_п$), попиту споживачів на продукцію підприємства ($КЕ_п$), рівня доходу робітників підприємства ($КД_п$) та ефективності використання часу ($КЧ_п$).

Як базові рівні для дослідження конкурентних позицій підприємства розглядаються: світові, національні та галузеві нормативи; показники провідних підприємств (лідерів); критичні рівні індикаторів, при яких підприємство стає конкурентоспроможним. Такий підхід дає змогу виявити резерви покращення конкурентних позицій підприємства за допомогою визначення різниці між високим рівнем того чи іншого індикатора та показником підприємства.

В Україні актуальним завданням є впровадження адаптованого до національних умов індикатора суспільного прогресу, який став би ефективним інструментом прийняття рішень на національному рівні, базуючись на інформації про споживання такої максимальної кількості ресурсів, виробництво якої не порушує місткості екосистем та забезпечить таку ж можливість майбутнім поколінням. На місцевому рівні – це спосіб виміряти інтегральний соціо-еколого-економічний розвиток певної території в контексті загальних тенденцій розвитку країни [3, с. 42].

Необхідність формування нової парадигми розвитку, переходу до стійкого розвитку вітчизняної економіки передбачає доцільність розроблення показників, за якими можна оцінити ступінь сталості, позитивну чи негативну динаміку руху до стійкого розвитку. Основним результатом розроблення індикаторів стійкого розвитку є контроль за досягненням цілей останнього, управління цим процесом, оцінка ефективності використовуваних ресурсів та рівня досягнення поставлених цілей.

При цьому під стійким розвитком інфраструктури аграрного сектору розуміється стабільний розвиток сільського спільноти, що забезпечує виконання ним господарських функцій: виробництво продовольства, сільськогосподарської сировини, несільськогосподарських товарів і послуг, а також суспільних благ, надання рекреаційних послуг, збереження сільського способу життя і сільської культури, соціальний контроль над територією, збереження історично освоєних ландшафтів; розширене відтворення населення, зростання рівня і поліпшення якості його життя; підтримання екологічної рівноваги в біосфері.

У системі індикативного планування та індикативної оцінки об'єктів, у тому числі стійкого розвитку, зазвичай виділяється ієрархія індикаторів, яка має різну структуру [4, с. 283]: структура «тема - індикатор» (виділяють економічні, соціальні та екологічні); структура «цілі - задачі - індикатори» (на відміну від

індикаторів, цілі і завдання не завжди мають кількісне вираження), відображена у Цілях розвитку тисячоліття ООН; компактна система ключових базових індикаторів, які підбираються таким чином, щоб відобразити пріоритетні проблеми та специфіку розвитку території (об'єкта); структура «тема - підтема - індикатор» - підхід розроблений Комісією зі стійкого розвитку (КСР) ООН; диференціація структури індикаторів на показники «тиск - стан - реакція» - характерно для систем ООН і ОЕСР. Побудова системи індикаторів може проводитися на наступних рівнях: державний, регіональний, а також місцевий або локальний.

При дослідженні розвитку аграрного сектору України з методичної точки зору при взаємодії державних і місцевих органів об'єктивно необхідним видається побудова системи індикаторів на всіх територіальних рівнях з різною структурою: - державний рівень (цільові індикатори розвитку інфраструктури аграрного сектору) - компактна система ключових базових індикаторів; - регіональний рівень (регіональні індикатори стійкого розвитку інфраструктури аграрного сектору) - структура «тема - індикатор»; - місцевий (локальний) рівень (локальні індикатори стійкого розвитку інфраструктури аграрного сектору) - структура «цілі - задачі - індикатори».

Крім того, скрізь необхідні розробка та впровадження «наскрізних» індикаторів, які застосовуються на кожному територіальному рівні і включають більшість узагальнюючих соціально-економічних і екологічних показників, за якими ведеться облік рис. 1.

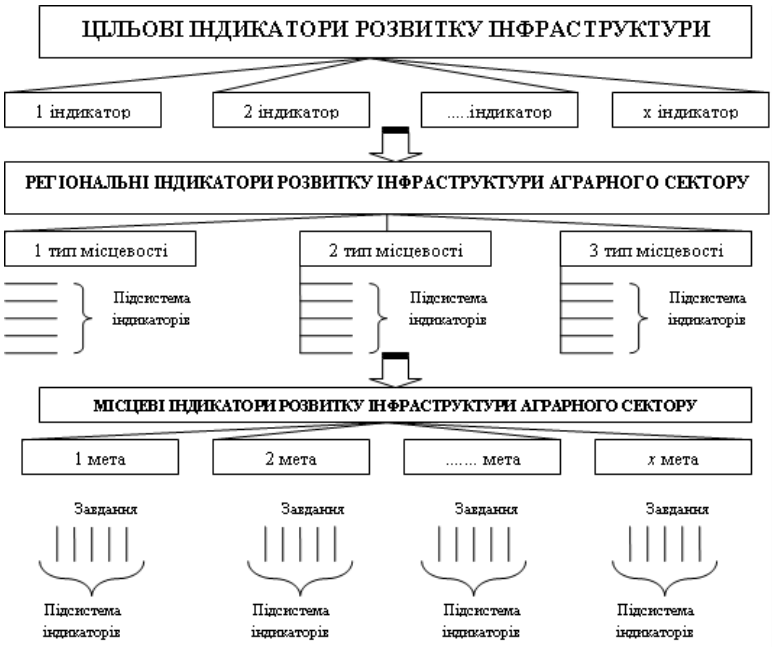

Рис. 1. Система індикаторів розвитку інфраструктури аграрного сектору України

Дослідження показало, що в якості ключових показників за всіма типами сільських територій слід використовувати наступні: індекс виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах всіх категорій (в порівняних цінах, % до попереднього року), рівень зайнятості працездатного сільського населення (%), середньомісячна заробітна плата працівників сільського господарства (у % до середньоекономічного рівня), наявні ресурси сільського населення на одну людину(у % від міського населення), частка населення з ресурсами нижче величини прожиткового мінімуму в загальній чисельності бідного населення (%), забезпеченість сільського населення загальною площею житла ($м^2$), загальна площа житла, обладнана водопроводом, каналізацією, опаленням, гарячим водопостачанням, газом або керамічними плитами (%), рівень газифікації будинків (квартир) (%), забезпеченість сільського населення питною водою (%), забезпеченість сільських населених пунктів під'їздами по дорогах з твердим покриттям (%), чисельність сільського населення (млн. ос. на кінець року) [4, с. 65].

Цільові індикатори виступають в якості критеріїв оцінки виконання завдань в галузі державної політики щодо забезпечення розвитку інфраструктури аграрного сектору. У зв'язку з цим список ключових

базових індикаторів повинен бути розширений за рахунок включення показників, що характеризують окремі цільові спрямування напрямків розвитку інфраструктури аграрного сектору. Зокрема, вони повинні відображати якісну і кількісну оцінку результатів реалізації: демографічної політики та створення умов для переселення в сільську місцевість (показники демографічної статистики); диверсифікації аграрної економіки та результати політики зайнятості (комплекс показників концентрації та оцінки структурних відмінностей, показники статистики ринку праці та зайнятості); розвитку соціальної інфраструктури (показники забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури); політики сільського розселення (показники, що характеризують територіальну концентрацію поселень, щільність сільських поселень за типами і т.і.); екологічної політики (використання індикаторів, диференційованих за структурою «тиск - стан - реакція»); розширення доступу до землі і природних ресурсів (кадастри природних ресурсів); політики по відношенню до окремих проблемних груп сільського населення (показники диференціації сільських поселень); регіональної диференціації політики розвитку інфраструктури аграрного сектору (динаміка показників, що характеризують регіони за типами і підтипами).

Місцеві індикатори стійкого розвитку аграрного сектору пропонується формувати на основі структури «тема - індикатор», що передбачає облік регіонів за характеристиками розвитку аграрного сектору. Так, доцільно виділяти наступні типи регіонів:

1)регіони з переважно аграрною спеціалізацією, сприятливими природними і соціальними умовами розвитку (Херсонська, Вінницька, Миколаївська, Житомирська області тощо);

2)регіони з поліфункціональною аграрною економікою і сільським господарством приміського типу, сприятливими соціальними умовами розвитку (Київська, Львівська, Одеська, Дніпропетровська, Харківська області тощо);

3)регіони з несприятливими соціальними умовами розвитку і великими зонами соціально-економічної депресії (Донецька та Луганська області тощо);

При розробці місцевих програм розвитку інфраструктури аграрного сектору необхідно формувати єдину систему з групи соціальних, економічних та екологічних індикаторів, але з заданими «коридорними» значеннями, які залежать від типу сільської місцевості, розташованої в певній області чи регіоні.

Даний підхід об'єктивно має бути застосований в умовах єдності проблем, що вирішуються на місцевому рівні, з метою забезпечення постійного розвитку сільського господарства рис. 2.

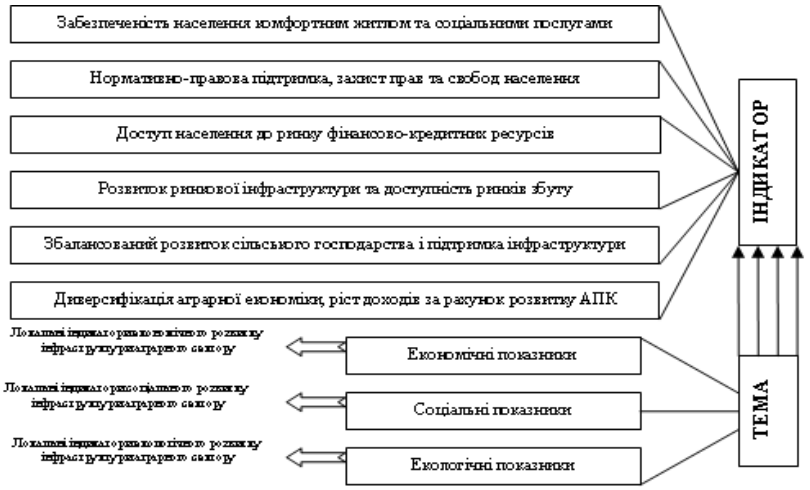

Рис. 2. Індикатори стійкого розвитку для регіону першого типу

Методично розробка ієрархічної системи індикаторів розвитку інфраструктури аграрного сектору на місцевому рівні зводиться до визначення підсистеми місцевих і локальних індикаторів на основі заданих значень ключових базових показників. В ієрархічній структурі кожному індикатору в залежності від умов і напрямів розвитку задається кількісна або якісна оцінка, що обумовлюється типом регіону і наявних агроформувань, а також вмістом індикатора. Згодом дані оцінки підлягають коригуванню та уточненню у міру

досягнення поставлених цілей та виконання пріоритетних завдань. З використанням кількісних і якісних оцінок моделюються типові системи розвитку, які можуть бути рекомендовані до використання при прогнозуванні і моніторингу соціально-економічного розвитку аграрного сектору.

Локальні індикатори площ зайнятих аграрним виробництвом розробляються на основі деталізації напрямів стійкого розвитку, виявлених для кожного типу регіону (місцевості), до рівня конкретних цілей і завдань. В результаті формується структура «цілі - задачі - індикатор». Локальні індикатори дозволяють не тільки оцінити рівень досягнення цілей і виконання завдань у конкретних соціально-економічних умовах, але і виявити, наскільки розвиток сільської місцевості в цілому відповідає заданим параметрам стійкого розвитку на місцевому та державному рівнях, яка ефективність і результативність застосовуваних заходів щодо досягнення цільових індикаторів.

Висновки

Індикатори інфраструктури аграрного сектору є найважливішими показниками, що ілюструють рівень інфраструктурного розвитку галузі. За ними можна дослідити основні тенденції та динаміку розвитку інфраструктури аграрного сектору економіки. Саме індикатори відображають зміни на рівні розвитку її функціональних підрозділів. На основі запропонованих індикаторів можна сформувати систему моніторингу розвитку інфраструктури як на національному, так і місцевому рівні, що дасть змогу своєчасно виявити існуючі диспропорції. Стан інфраструктури аграрного сектору визначається шляхом аналізу такої системи індикаторів, які забезпечують комплексне сприйняття трансформацій та їх відповідність напрямам національної аграрної політики та продовольчої безпеки країни.

Література

1. Горда О. С. Подходы к мониторингу устойчивого развития региона / О. С. Горда // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф., (Бахчисарай, 23–24 верес. 2010 р.,) / НДІ стійкого розвитку та природокористування, РВПС України НАН України, Кримський економічний інститут ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». – Сімф.: ПП «Підприємство Фєнікс», 2010. – 492 с.
2. Рыночная экономика: учебник / [А. Д. Смирнов, В. Ф. Максимова, И. В. Малькова и др.]; под ред. А. Д. Смирнова. Т. 2, ч. 1. – М.: Соминтек, 1992. – 160 с.
3. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. А. І. Сухорукова. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003. – 64 с.
4. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. – New York: UN, 2001. – 319 p.

Refrences

1. Gorda O.S. Podhody k monitoringu ustoichivogo razvitiya regiona. Stalii rozvitok ta ekologichna bezpeka suspilstva v ekonomichnih transformaciyah: materiali II Vseukr. nauk.-prakt. konf., (23-24 veres. 2010r., Bahchisarai) / NDI stalogo rozvitku ta prirodokoristuvannya, RVPS Ukraini NAN Ukraini, Krims'kii ekonomichnii institut DVNZ «KNEU im. Vadima Get'mana». – Simf., PP «Pidpriemstvo Feniks», 2010.- 492 c. [in Russian]
2. Rynochnaya ekonomika: uchebnik / [A.D. Smirnov, V.F. Maksimova, I.V. Malkova i dr.]; pod red. A.D. Smirnova. T. 2, ch. 1. M.: Somintek, 1992. – 160 c. [in Russian]
3. Metodichni rekomendacii shodo ocinki rivnya ekonomichnoi bezpeki Ukraini / za red. AI. Suhorukova. – K.: Nacionalnii institut problem mizhnarodnoi bezpeki, 2003. - 64 c. [in Ukrainian]
4. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. – New York: UN, 2001. – 319 p.

Надіслана/Written 19.02.2015

Надійшла/Received:Рецензент: д.е.н., проф. Морозов Р.В. професор кафедри обліку, аудиту та фінансів Херсонського державного аграрного університету